

مطالعات حقوق تطبیقی

دوره ۷، شماره ۱

بهار و تابستان ۱۳۹۵

صفحات ۳۴۷ تا ۳۶۵

انواع دعاوی و شیوه‌های رسیدگی در بازار سرمایه ایران و آمریکا

سید یونس نورانی مقدم*

استادیار گروه حقوق دانشکده علوم انسانی دانشگاه بوعلی سینا

اعظم عیوضی

کارشناس ارشد حقوق خصوصی دانشگاه بوعلی سینا

(Email: eivazi.lawyer2010@gmail.com)

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۴/۰۸ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۵/۲۸)

چکیده

اعمال فعالان بازار سرمایه که برخلاف اصول، قواعد و مقررات بازار انجام می‌شود، به سه دسته طبقه‌بندی شده است: ۱. تخلفات انضباطی ۲. اختلافات ۳. جرایم. وقوع هر یک از این اعمال اجتناب‌ناپذیر و سبب برهم خوردن نظم و امنیت حاکم بر فعالیت‌های سرمایه‌گذاری کشورها می‌شود و امنیت اقتصادی آن‌ها را با تلاطم و خطر روبرو می‌کند. از این رو، وجود مراجع و روش‌های مناسب قانونی برای رسیدگی و مجازات متخلفان از بدیهیات است. نکته شایان توجه در این حوزه ویژگی‌های بازار سرمایه از جمله تخصص، سرعت و دقت است و ناگزیر قوانین و نظام قضایی حاکم در این حوزه نیز باید متناسب با مقتضیات و ویژگی‌های آن باشد. در این زمینه تحولات قابل توجهی در قوانین و رویه حاکم بر نظام‌های قضایی اتفاق افتاده است، از جمله پیش‌بینی مراجع تخصصی با صلاحیت خاص و محدود برای رسیدگی به تخلفات انضباطی و اختلافات که می‌تواند یکی از راهکارهای موفق در این عرصه باشد.

واژگان کلیدی

اختلافات، بازار سرمایه ایران و آمریکا، تخلفات، جرایم.

مقدمه

بازار سرمایه^۱ (بورس) بازاری است که در آن دارایی‌های مختلف معامله می‌شود. رونق و گسترش این بازار با سازوکارهای حل و فصل عادلانه اختلافاتی که ممکن است از فعالیت در این بازار ناشی شود، همسویی دارد. یکی از راهکارهای مفید و مؤثر در این عرصه، وجود نظام قضایی متناسب با ماهیت بازار سرمایه است؛ نظامی که قضات آن متخصص و آشنا با اصول و مبانی بازار سرمایه باشند و بتوانند دو عنصر سرعت و دقت را اعمال نمایند. نظام رسیدگی حاکم در بسیاری از کشورها، نظام قضایی دولتی با صلاحیت عام می‌باشد و تمامی اختلافات و جرایم در این نظام رسیدگی می‌شود. بیشترین منابع استفاده‌شده در این تحقیق، قوانین، مقررات و منابع الکترونیکی است. کتاب سازوکارهای حل و فصل اختلافات در بازار سرمایه ایران با مطالعه تطبیقی، در زمستان ۱۳۸۷ از سوی آقای غلامعلی میرزایی منفرد و پایان‌نامه‌ای با عنوان داوری در بازار اوراق بهادار در نظام حقوقی ایران، از سوی خانم وجیهه کریملو در سال ۱۳۷۹ در دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبایی تألیف شده است. با بررسی‌های انجام‌شده منبع قابل توجهی به‌طور خاص درباره این موضوع به‌دست نیامده است.

در این نوشتار به دنبال پاسخ به پرسش‌های زیر هستیم:

- انواع ناهنجاری‌ها و اعمال ناقص اصول و قواعد بازار سرمایه کدام‌اند؟
  - آیا نظام قضایی دولتی کارایی لازم را برای رسیدگی و صدور حکم در بازار سرمایه دارد؟
  - چه مراجعی برای رسیدگی و صدور حکم در بازار سرمایه مناسب است؟
  - آیا در نظام حقوقی ایران و آمریکا مراجع و آیین رسیدگی مناسب بازار سرمایه پیش‌بینی شده است؟
- فرضیه‌ها:
- انواع دعاوی و ناهنجاری‌های بازار سرمایه ایران و آمریکا در سه نوع دسته‌بندی شده‌اند: تخلفات، اختلافات و جرایم.
  - نظام قضایی دولتی توان پاسخگویی متناسب با ضروریات بازار سرمایه را ندارد.

۱. بازار سرمایه (Capital market) همان بازار بورس است که در هر دو کشور ایران و آمریکا به‌کار می‌رود. کلمه «بورس» واژه‌ای فرانسوی است که در فرهنگ‌های لغت به معنی کیف کیسه‌مانند، مغازه یا بازار خرید و فروش و گاهی مکان مبادله آمده است. عده‌ای هم معتقدند که نام بورس منتسب به یکی از بانکداران بلژیکی در شهر بروژ (Bruges) است که اسم او واندنر بورس (Vander Burse) بوده است (کدخدائی، ۱۳۷۸، ص ۱۵). در اصطلاح کلی، بورس به محلی اطلاق می‌شود که در آنجا پاره‌ای اوراق بهادار و یا کالاهای متحدالشکل با ضوابط معینی قیمت‌گذاری و سپس معاملات بر روی آن‌ها انجام می‌گیرد (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۱، ص ۴۰).

- مراجعی با صلاحیت خاص و یا استفاده از شیوه‌های جایگزین حل اختلاف نظیر سازش و داوری، راهکار مناسبی در راستای تسریع حل و فصل دعاوی و اختلافات بازار سرمایه شمرده می‌شود.
- در نظام حقوقی ایران مراجع و آیین رسیدگی مناسب بازار سرمایه پیش‌بینی نشده و وضعیت در حقوق آمریکا بهتر است.

انواع دعاوی بازار سرمایه

به‌طور کلی می‌توان اعمال فعالان بازار را که برخلاف قواعد و مقررات بازار انجام می‌شود، به سه دسته طبقه‌بندی کرد (مهرابی‌پور، ۱۳۸۸، ص ۲۲): تخلفات انضباطی (Violation of Regulation)، اختلافات (Disputes)، و جرایم (Offences). در اثر وقوع هر یک از این موارد، آسیبی به نظم و امنیت بازار سرمایه وارد می‌شود و با توجه به حساسیت‌ها و ضروریات موجود در این بازار، مراجع متفاوتی برای رسیدگی به تخلفات و اختلافات پیش‌بینی شده است. تخلفات انضباطی و اختلافاتی که در بازار سرمایه ایجاد می‌شود، معمولاً عواقب و آثار مخرب و سنگینی برای جامعه ندارند و نظم عمومی را مختل نمی‌کنند و دامنه اختلافات محدود به روابط میان کارگزاران و سرمایه‌گذاران و یا دیگر فعالان بازار است. تخلفات انضباطی به تخلف از مقررات خاص بازار سرمایه مربوط می‌شود. در تفاوت میان تخلفات و جرایم گفته شده است که تخلف، مربوط به تخلف از قوانین خاص و به یک جمعیت یا شغل معین ارتباط دارد؛ در حالی که جرم، مربوط به نقض قانون جزا بوده و نسبت به تمامی افراد یک کشور قابل اجرا است (گلدوزیان، ۱۳۸۵، ص ۱۹۷).

۱. تخلفات انضباطی

۱.۱. حقوق ایران

در ماده ۳۵ قانون بازار اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۴ش^۱ و ماده ۱۷ آیین‌نامه اجرایی آن، هیئت مدیره به‌عنوان مرجع رسیدگی به تخلفات انضباطی فعالان بازار تعیین شده است. دستورالعمل موضوع ماده ۳۵ قانون بازار اوراق بهادار (مصوب ۸۷/۱/۲۰ هیئت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار) در ماده ۲ بیان کرده است که هر گونه فعل یا ترک فعلی که به نقض قوانین و مقررات

۱. از این پس به این قانون با عنوان اختصاری «ق.ب.ا.ب.» اشاره می‌شود.

بازار سرمایه از قبیل قانون اوراق بهادار، مصوبات شورا، سازمان، بورس یا تشکل‌های خودانتظام (Self Regulator) منجر گردد، تخلف شمرده می‌شود.

۱.۱.۱. فرایند رسیدگی

کمیته رسیدگی به تخلفات، پس از تکمیل پرونده اقدام به صدور رأی پیشنهادی می‌نماید. این رأی در هیئت مدیره بورس مربوط یا هیئت مدیره سازمان مطرح و پس از بررسی، تصمیم مقتضی اتخاذ می‌شود. کمیته یادشده به نوعی وظایف دادسرا در مراجع قضایی را برعهده دارد، زیرا جریان رسیدگی از سوی کمیته آغاز و تحقیقات موردنیاز انجام می‌شود. پس از تکمیل پرونده، رأی پیشنهادی صادر و این رأی به هیئت رسیدگی مربوطه ارسال و پس از بررسی آن، رأی مقتضی صادر می‌گردد. کمیته دارای سه عضو است و اعضای آن شامل نماینده ثابت سازمان، نماینده ثابت بورس مربوط و حسب مورد نماینده واحد گزارش‌دهنده در سازمان، بورس یا کانون مربوطه می‌باشد.^۱ هیئت رسیدگی به تخلفات، مرجع تجدیدنظر آرای صادره از سوی هیئت مدیره سازمان است. این هیئت از ۳ عضو تشکیل شده، اعضای آن از سوی هیئت مدیره بورس تعیین می‌شوند و آرای هیئت پس از تأیید هیئت مدیره بورس قطعی است.^۲

۱.۲. حقوق آمریکا

برای اجرای قوانین فدرال حاکم بر بازارهای اوراق بهادار و نظارت بر بازار سرمایه در سطح فدرال، به موجب قانون بازار اوراق بهادار (Securities Exchange Act of 1934) نهادی به نام کمیسیون بازار و اوراق بهادار (Securities and Exchange Commission) که به اختصار «SEC» نامیده می‌شود، تأسیس شد. این نهاد دارای اختیارات گسترده‌ای در حوزه فعالیت خود می‌باشد. کمیسیون به عنوان نهاد ناظر بر بازار دارای اختیارات و ابزارهای قانونی لازم برای انجام وظایف تعیین شده است. بخش اجرایی کمیسیون موظف به تحقیق و کشف تخلفات اشخاص از قوانین و مقررات اوراق بهادار و طرح دعوای مناسب مدنی یا کیفری در دادگاه‌های فدرال یا مراجع ذی صلاح اداری علیه متخلفان است. قانون اوراق بهادار، اختیار تحقیق و بررسی در خصوص تخلف از مقررات قانون یا قواعد و آیین‌نامه‌های مربوط به آن را به کمیسیون^۳ و درخواست تعقیب کیفری متخلفان را به دادستان کل اعطا کرده است.

۱. ماده ۴ دستورالعمل رسیدگی به تخلفات اشخاص موضوع ماده ۳۵ ق.ب.ا.ب. مصوب ۸۷/۱/۲۰.

۲. ماده ۱۰ دستورالعمل رسیدگی به تخلفات اشخاص موضوع ماده ۳۵ ق.ب.ا.ب.

۳. بند b بخش ۲۰ ق.ب.ا.ب.

۱.۲.۱. فرایند رسیدگی

تحقیق و بررسی در زمینه نقض قوانین فدرال از سوی بخش اجرایی کمیسیون انجام می‌شود. انجام این تحقیقات به صورت غیررسمی است و در این مرحله احضار متخلف و سوگند دادن وی برای روشن شدن حقایق انجام می‌گیرد و نتیجه تحقیقات به کمیسیون اعلام و در صورت احراز تخلف، تحقیقات رسمی انجام می‌شود و ممکن است کمیسیون برای تعیین مسئولیت و ضمانت اجرا برای تخلفات انجام‌شده حکم به رسیدگی اداری بدهد. دادگاه اداری (Office of Administrative Law Judges) را قاضی حقوق اداری که در واقع کارمند مستقل کمیسیون است، برگزار می‌کند (sec.gov, 2014). رسیدگی اداری فقط در خصوص شخص، شرکت‌ها و سهامی است که در کمیسیون به ثبت رسیده‌اند. معمولاً در این مرحله با بهره‌گیری از شیوه سازش، اختلاف حل می‌شود. اصول دادرسی در این مراحل رعایت می‌شود و متخلف باید دارای فرصت معقول و منطقی برای جمع‌آوری و ارائه مدارک به دادگاه و دفاع از خود باشد. این رسیدگی بدون حضور هیئت منصفه و ممکن است به صورت علنی یا غیرعلنی انجام شود. صلاحیت کمیسیون محدود به تخلفات انتظامی و مدنی است و در مواردی که تخلفات صورت گرفته دارای جنبه کیفری باشد، حق رسیدگی ندارد و پس از احراز تخلف، دادستان کل موضوع را در دادگاه صالح پیگیری می‌کند. مجازات انتظامی که کمیسیون حق اعمال آن را دارد، محدود به منع و توقف فعالیت و تعلیق عضویت اعضا در بازار است. لازم است این دستورها پس از تعیین و ابلاغ وقت جلسه رسیدگی به شخص متخلف صادر شود. تاریخ جلسه باید حداقل ۳۰ روز و حداکثر ۶۰ روز پس از ابلاغ اخطاریه جلسه به خواننده باشد. البته کمیسیون می‌تواند با رضایت خواننده مهلتی بیشتر یا کمتر از این موعد برای تاریخ تشکیل جلسه رسیدگی تعیین کند.^۱ کمیسیون می‌تواند ضمن صدور دستور منع، متخلف را به انجام اقدامات لازم برای رعایت و اعمال مقررات، قواعد و آیین‌نامه‌های آن الزام کند.^۲ چنانچه متخلف، کارگزار، معامله‌گر، معامله‌گر اوراق بهادار ایالتی، کارگزار یا معامله‌گر اوراق بهادار دولتی، عامل انتقال یا از وابستگان این اشخاص باشد و تخلف موجب ورود زیان عمده به اموال سرمایه‌گذاران یا منافع عمومی شود، کمیسیون می‌تواند بدون رعایت حداقل فاصله زمانی قانونی بین تاریخ تشکیل جلسه رسیدگی و تاریخ ابلاغ اخطاریه و در صورت ضرورت بدون تشکیل جلسه رسیدگی، دستور منع و توقف موقت صادر کند. این دستور پس از ابلاغ به خواننده لازم‌الاجراست و تا زمانی که کمیسیون آن را لغو نکرده، معتبر است (قربانی، ۱۳۸۵،

۱. بخش b ۱۹ ق.ب.ا.ب.

۲. بخش a ۱۹ ق.ب.ا.ب.

ص ۱۹۷). دستورات صادره کمیسیون قابل تجدید نظر است^۱ و محکوم علیه می تواند در دادگاه منطقه‌ای محل اقامت خود یا محلی که مرکز اصلی فعالیت تجاری او در آن قرار دارد، نسبت به دستورات کمیسیون، ظرف مدت ۶۰ روز از تاریخ صدور دستور درخواست تجدیدنظر کند و با تقاضای تجدیدنظر اصلاح یا نقض تمام یا بخشی از دستور را درخواست نماید. رسیدگی دادگاه محدود به اعتراضاتی است که در جلسه رسیدگی نزد کمیسیون مطرح می شود. تقاضای تجدیدنظر و آغاز رسیدگی استینافی دادگاه تجدیدنظر مانع اجرای دستور کمیسیون نیست؛ مگر اینکه دادگاه تصمیم بر توقف اجرای دستور تا اتخاذ تصمیم نهایی بگیرد. رأی دادگاه تجدیدنظر قطعی و لازم الاجراست و صرفاً در حدود مقررات، قابل فرجام خواهی در دیوان عالی ایالات متحده آمریکا است (همان).

اجرای احکام دادگاهها مبنی بر تعلیق یا لغو عضویت کارگزاران، فروشندگان، شرکت‌های سرمایه‌گذاری، مشاور سرمایه‌گذار... برعهده کمیسیون است. می توان نتیجه گرفت که صلاحیت کمیسیون در رسیدگی به تخلفات بازار محدود به رسیدگی به تخلفات انتظامی فعالان بازار سرمایه است. این صلاحیت قانونی دایر بر انجام تحقیقات و رسیدگی به تخلفات اشخاص، ابزار قانونی لازم برای مدیریت صحیح بازار است (sec.gov, 2014).

۲. اختلافات

ماده ۳۶ ق.ب.ا.ب. رسیدگی به اختلافات ناشی از فعالیت‌های حرفه‌ای بازار سرمایه را برعهده هیئت داورى پیش‌بینی شده در این قانون قرار داده و این هیئت به‌عنوان نهاد رسیدگی خاص دارای صلاحیت ذاتی برای رسیدگی به اختلافات این بازار است. در حقوق آمریکا مرجع خاصی برای رسیدگی به دعاوی حقوقی ناشی از معاملات اوراق بهادار پیش‌بینی نشده است. در کنار دادخواهی که به روش سنتی در دادگاهها انجام می‌شود، روش‌های جایگزینی وجود دارد که برای حل و فصل اختلافات بازار سرمایه آمریکا به‌طور فزاینده استفاده می‌شود. میانجیگری و داوری دو ابزار قانونی و کارآمد در حل اختلافات موجود در بازار سرمایه‌اند.

۲.۱. حقوق ایران

به‌موجب ماده ۳۶ ق.ب.ا.ب، اختلاف میان کارگزاران، بازارگردانان، کارگزار/ معامله‌گران، مشاوران سرمایه‌گذاری، ناشران، سرمایه‌گذاران و دیگر اشخاص ذی‌ربط ناشی از فعالیت حرفه‌ای آنها، در صورت نداشتن سازش، در کانون‌ها از سوی هیئت داورى رسیدگی می‌شود. بند ۵ ماده

۱. بخش ۹ a ق.ب.ا.ب.

۱ قانون یادشده کانون‌ها را مشابه تشکلهای خودانتظام معرفی کرده است که برای تنظیم روابط بین اشخاصی که طبق این قانون به فعالیت در بازار اوراق بهادار اشتغال دارند، برابر دستورالعمل‌های مصوب سازمان به صورت مؤسسه غیردولتی و غیرتجاری و غیرانتفاعی به ثبت می‌رسند.

با دقت در بندهای ۵ و ۶ ماده ۱ و ماده ۳۶ ق.ب.ا.ب می‌توان به ماهیت و اهداف وجودی کانون پی برد. هدف از وجود این کانون، تنظیم روابط و فعالیت‌های حرفه‌ای اعضای کانون در بازار است و به این منظور کانون به‌عنوان یک تشکل خودانتظام اختیار وضع ضوابط و استانداردهای حرفه‌ای و انضباطی موردنیاز بازار سرمایه را داراست. در ماده ۲ دستورالعمل کمیته سازش کانون کارگزاران بورس و اوراق بهادار^۱ بیان شده است که برای ایجاد سازش در اختلافات ناشی از فعالیت حرفه‌ای کارگزاران، کارگزار/ معامله‌گران، بازارگردانان کمیته‌هایی با عنوان «کمیته سازش» در کانون کارگزاران بورس و اوراق بهادار تشکیل می‌شود. کانون‌ها در واقع انجمن‌های حرفه‌ای فعال در بازار اوراق بهادار هستند که به تناسب صنف و صلاحیت، خدمات تخصصی یا نظارت‌های مربوط را انجام می‌دهند (میرزایی منفرد، ۱۳۸۷، ص ۳۰). برابر ماده ۳۶ این قانون، کانون‌ها به‌عنوان هیئت بدوی رسیدگی به اختلافات کارگزاران شمرده می‌شوند. رسیدگی در کانون بر اساس میانجیگری و سازش است و در جریان رسیدگی رأیی صادر نمی‌شود. ارجاع اختلاف به کانون برای اصحاب دعوا اجباری است و اعضای کمیته سازش نه به عنوان یک قاضی، بلکه صرفاً به‌عنوان میانجی وارد رسیدگی به دعوا می‌شوند و تلاش می‌کنند تا با استفاده از قوانین و مقررات و رویه‌های اجرایی فعالیت حرفه‌ای مربوط، طرفین را ضمن مذاکره به صلح و سازش تشویق نمایند. در صورت دست نیافتن به سازش، کانون مربوطه گواهی عدم سازش را صادر کرده، اختلاف در هیئت داورى بررسی می‌شود. این درحالی است که حل و فصل اختلاف با استفاده از شیوه‌های جایگزین حل اختلاف اختیاری است و طرفین اختلاف الزامی برای ارجاع اختلاف به این نهادها ندارند.

۲.۱.۱. سازش

الف) تشکیلات و ساختار کمیته سازش

برابر ماده ۳ دستورالعمل، کمیته سازش از سه عضو به این شرح تشکیل می‌شود: نماینده‌ای از

۱. دستورالعمل کمیته سازش کانون کارگزاران بورس و اوراق بهادار از سوی کانون کارگزاران بورس و اوراق بهادار پیشنهاد شد و در تاریخ ۸۷/۱۰/۱۰ در ۱۷ ماده و ۷ تبصره به تصویب هیئت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار رسید.

بورس ذی‌ربط بر حسب موضوع اختلاف به انتخاب هیئت مدیره آن بورس، نماینده‌ای از کانون به انتخاب کانون، و نماینده‌ای از سازمان به انتخاب هیئت مدیره.

بورس ذی‌ربط، کانون و سازمان، افزون بر نماینده اصلی خود، هر یک عضو علی‌البدل تعیین و معرفی می‌کنند تا در صورت غیبت عضو اصلی مربوط در جلسات کمیته سازش شرکت نماید. شرایط اعضای علی‌البدل همانند اعضای اصلی^۱ و مدت مأموریت اعضای اصلی و علی‌البدل دو سال و انتخاب مجدد آن‌ها بی‌اشکال است.^۲

ب) شیوه رسیدگی به اختلافات در کانون‌ها

رسیدگی در کانون‌های سازش مشمول تشریفات است که باید از سوی طرفین اختلاف و مراجع اداری اجرا شود و یکی از این موارد تنظیم دادخواست و تقدیم آن به کانون سازش است. کمیته سازش دارای دبیرخانه است که در محل کانون مستقر می‌باشد و مقدمات رسیدگی از قبیل دریافت شکایات، تشکیل پرونده، تعیین وقت جلسه، دعوت از تمامی اعضا، تشکیل جلسات و تنظیم صورت‌جلسه‌ها و گواهی‌های سازش و عدم سازش را انجام می‌دهد.^۳ دبیرخانه کمیته سازش موضوع دعوا را پس از دریافت شکایت به همراه مستندات، ظرف ۳ روز کاری به خواننده ابلاغ نموده، مهلت ۱۰ روزه‌ای را برای دریافت پاسخ تعیین می‌کند. پس از انقضای مهلت یادشده، در صورت دریافت پاسخ، حداکثر ظرف مدت ۳ روز پاسخ مربوطه به خواهان ابلاغ می‌شود.^۴ در دستورالعمل کانون کمیته سازش در خصوص واکنش خواهان در قبال پاسخ خواننده، سه فرض متفاوت پیش‌بینی شده است:

فرض اول، پذیرش پاسخ خواننده از طرف خواهان است.^۵ در این صورت، طرفین ضمن حضور در دبیرخانه یا به‌نحو مقتضی مراتب سازش را اعلام و مستندات مربوطه را کتبی به دبیرخانه ارائه می‌کنند. در چنین حالتی کمیته سازش اقدام به صدور گواهی سازش می‌نماید.^۶

فرض دوم، نپذیرفتن پاسخ خواننده از جانب خواهان است. در این صورت، دبیرخانه ضمن تکمیل پرونده و دریافت هزینه رسیدگی از خواهان، پرونده را به کمیته سازش ارسال می‌کند.

۱. ماده ۳ و تبصره‌های ۱ و ۲، دستورالعمل کمیته سازش کانون کارگزاران بورس و اوراق بهادار.

۲. تبصره ۳ ماده ۳، دستورالعمل کمیته سازش کانون کارگزاران بورس و اوراق بهادار.

۳. ماده ۶ دستورالعمل کمیته سازش کانون کارگزاران بورس و اوراق بهادار.

۴. ماده ۷ دستورالعمل کمیته سازش کانون کارگزاران بورس و اوراق بهادار.

۵. ماده ۸ دستورالعمل کمیته سازش کانون کارگزاران بورس و اوراق بهادار.

۶. برابر ماده ۷ دستورالعمل تنظیم صورت‌جلسه‌ها و گواهی‌های سازش و عدم سازش برعهده مسئول دبیرخانه است و بر اساس ماده ۱۱۲ امضای گواهی‌های یادشده از سوی اعضای کمیته انجام می‌شود.

پرونده در کانون سازش بررسی مقدماتی می‌شود و اگر کمیته یادشده تهیه گزارش کارشناسی را ضروری تشخیص دهد، مراتب را به دبیرخانه اعلام می‌کند تا پس از تهیه گزارش کارشناسی به تعیین وقت رسیدگی و دعوت از طرفین اقدام نماید. در صورت نیاز نداشتن به تهیه گزارش کارشناسی، به دستور کمیته دبیرخانه تعیین وقت و دعوت طرفین انجام می‌شود.^۱ در گواهی‌ای که کمیته سازش مبتنی بر سازش داشتن یا نداشتن طرفین صادر می‌کند باید موارد زیر قید شود: مشخصات طرفین دعوا، موضوع اختلاف و ادعای خواهان، پاسخ خوانده و پیشنهادهای کمیته سازش نسبت به موضوع مورد اختلاف و درنهایت نبود امکان حصول سازش میان طرفین. در گواهی سازش باید تعهداتی که طرفین برعهده گرفته‌اند و نیز زمان و مکان انجام آن‌ها قید شود.^۲ نکته مهم این است که انجام نشدن تعهداتی که هریک از طرفین در سازش‌نامه برعهده گرفته‌اند، به منزله عدم سازش تلقی می‌شود و موضوع در هیئت داوری قابل پیگیری است.^۳

فرض سوم، ارائه نشدن پاسخ از جانب خواهان است. این فرض در تبصره ماده ۹ دستورالعمل کانون کمیته سازش پیش‌بینی شده است. بر اساس این تبصره، در صورتی که خواهان در جواب خوانده پاسخی ارائه نکند، جریان پرونده تا پیگیری خواهان و پرداخت هزینه رسیدگی متوقف می‌شود. در این صورت دبیرخانه ضمن تکمیل پرونده و دریافت هزینه رسیدگی از خواهان، پرونده را به کمیته سازش ارسال می‌کند (ماده ۸ دستورالعمل کمیته سازش).

نکته‌ای که باید به آن توجه شود این است که ماهیت وجودی کانون مبتنی بر میانجیگری و سازش است. کمیته سازش با تحلیل موضوع و ارشاد طرفین اختلاف سعی در سازش آن‌ها دارد و وضعیت اصحاب دعوا در این شیوه وضعیت برنده- برنده است (میرزایی منفرد، ۱۳۸۷، ص ۳۲). درنهایت حصول سازش با توافق و رضایت طرفین ممکن است و کمیته حق تحمیل سازش بر طرفین اختلاف را ندارد.^۴ از ارکان و اصول میانجیگری و سازش در دعاوی، اختیاری بودن آن است؛ با این توضیح که طرفیت اختلاف با اختیار و انتخاب آزاد می‌تواند گزینه سازش را جایگزین اقامه دعوی در مراجع ذیصلاح نمایند، اما در این مورد بر اصل اختیاری بودن سازش خدشه وارد است، زیرا به حکم قانون طرفین اختلاف ملزم به مراجعه و طرح اختلاف خود در کانون سازش هستند و در صورت راضی نبودن گزینه دیگری ندارند.

۱. ماده ۱۱ دستورالعمل کمیته سازش کانون کارگزاران بورس و اوراق بهادار.

۲. ماده ۱۳ دستورالعمل کمیته سازش کانون کارگزاران بورس و اوراق بهادار.

۳. ماده ۱۵ دستورالعمل کمیته سازش کانون کارگزاران بورس و اوراق بهادار.

۴. ماده ۱۴ دستورالعمل کمیته سازش کانون کارگزاران بورس و اوراق بهادار.

۲. ۱. ۳. داوری

برای رسیدگی به اختلافات فعالان بازار سرمایه، قانون‌گذار مرجعی با نام هیئت داوری پیش‌بینی کرده است. برابر ماده ۳۶ ق.ب.ا.ب، هیئت داوری در رسیدگی به اختلافات فعالان بازار دارای صلاحیت ذاتی است و مراجع قضایی یا اداری صلاحیت رسیدگی به اختلافات بازار سرمایه را ندارند. بخش آخر ماده یادشده، رسیدگی هیئت داوری به اختلافات را به نداشتن سازش در کانون‌ها مشروط کرده است و سبب القای این مطلب می‌شود که کانون‌ها نیز همچون هیئت داوری صلاحیت رسیدگی به اختلافات بازار را دارند؛ به عبارت دیگر کانون‌ها در رسیدگی به تخلفات فعالان حرفه‌ای بازار دارای صلاحیت مشترک با هیئت داوری هستند. اما باید به این نکته توجه داشت که رسیدگی در کانون‌ها ماهیت قضایی ندارد و نوعی میانجیگری اجباری است و این اشخاص دارای تخصص و صلاحیت رسیدگی قضایی نیستند و نمی‌توانند حکم صادر کنند، بلکه فقط سعی در ایجاد سازش بین طرفین اختلاف دارند (بم‌ل، ۱۳۹۰، ص ۴۰۲). همچنین در ماده ۴۳ ق.ب.ا.ب، اشخاص در برابر خسارت وارده به سرمایه‌گذاران مسئول معرفی شده‌اند و این مسئولیت ناشی از ارائه اطلاعات ناقص و خلاف واقع و قصور و تقصیر و تخلف از مقررات بازار اوراق بهادار است. برابر تبصره ۱ این ماده: «خسارت‌دیدگان موضوع این ماده می‌توانند حداکثر ظرف مدت یک سال پس از تاریخ کشف تخلف به هیئت مدیره بورس یا هیئت داوری شکایت کنند، مشروط بر اینکه بیش از سه سال از عرضه عمومی توسط ناشر نگذشته باشد». در این تبصره هم‌زمان دو مرجع رسیدگی به تخلفات یادشده در ماده ۴۳ تعیین شده است. به عبارت دیگر، هیئت مدیره بورس یا هیئت داوری در رسیدگی به اختلافات تعیین‌شده دارای صلاحیت مشترک و موازی‌اند. در این ماده به مراجعه به کانون مربوطه و درخواست سازش از آن اشاره‌ای نشده است و برای تقدیم شکایت و اقامه دعوا زمان مشخصی پیش‌بینی شده است. بر اساس این تبصره، خسارت‌دیدگان موضوع این ماده می‌توانند حداکثر ظرف مدت یک سال پس از تاریخ کشف تخلف به هیئت مدیره بورس یا هیئت داوری شکایت کنند؛ مشروط بر اینکه بیش از سه سال از عرضه عمومی از سوی ناشر نگذشته باشد (عبدی‌پور فرد، پارساپور، رجب‌زاده، ۱۳۹۰، ص ۴۲۵). افزون بر این، در ماده ۵ قانون «توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید در راستای اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی» نیز بیان شده است: هر گونه اختلاف ناشی از سرمایه‌گذاری صندوق‌های موضوع ماده ۲ و فعالیت آن‌ها و نیز اختلاف بین ارکان صندوق در هیئت داوری موضوع «قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران» رسیدگی می‌شود. نکته قابل توجه در این ماده همانند ماده ۴۳ ق.ب.ا.ب این است که طرح اختلاف در هیئت داوری به طرح اولیه در کانون و صدور گواهی عدم سازش در آن منوط نشده است. همچنین در ماده ۱۵ این قانون نیز بیان شده است که اجرای آرای صادره هیئت

داوری از سوی اجرای احکام دادگاه‌ها صورت می‌گیرد. اما در تبصره ۵ ماده ۳۷ ق.ب.ا.ب، اجرای آرای هیئت داوری به‌عهدۀ اداره‌ها و دوایر اجرای ثبت اسناد و املاک است. با توجه به مفاد مواد قانونی که بیان شد، در وجود تعارض و ابهام در مفاد مواد قوانین یادشده تردیدی نیست، زیرا از یک طرف قانون‌گذار بیان می‌کند که طرح اختلاف در هیئت داوری منوط به صدور گواهی عدم سازش از جانب کانون مربوطه است و از سوی دیگر در ماده دیگر همان قانون به‌صراحت طرح مستقیم اختلاف در هیئت داوری آمده است و همچنین در قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید نیز به طرح اختلاف مستقیماً در هیئت داوری اشاره شده است. از سوی دیگر در دو قانون مربوطه دو مرجع برای اجرای آرای هیئت داوری تعیین شده است. حال پرسش این است که آیا مفاد این مواد باعث ایجاد تعارض در اجرای این قوانین می‌شود یا خیر؟ با دقت در مفاد مواد قانونی که بیان شد، به‌نظر می‌رسد ارجاع اختلافات به کانون‌های سازش مربوطه از اصول و مبانی بازار سرمایه است و در مواردی که قانون‌گذار ارجاع اختلاف به هیئت داوری را پیش‌بینی کرده، مصادیق و موارد آن را بیان نموده است؛ هرچند انتظار می‌رود که قوانین با بیان صریح و روشن و بدون نیاز به تفسیر راه‌گشا باشند. صلاحیت هیئت داوری بازار سرمایه محدود به رسیدگی به اختلافات فعالان بازار است و این اختلافات ممکن است مالی یا غیرمالی باشند. اختلافات ابتدا باید در کانون مربوطه مطرح و در صورت نداشتن سازش، گواهی عدم سازش صادر شود و این گواهی شرط لازم برای رسیدگی اختلاف در هیئت داوری است؛ هرچند در مواردی نیز بدون طی مراحل سازش در کانون‌ها اختلافات مستقیماً در هیئت داوری طرح و رسیدگی می‌شود (کریملو، ۱۳۹۰، ص ۳۲).

مراجع قضایی صلاحیت رسیدگی به اختلافات مطرح در بازار سرمایه را ندارند و هر گونه اختلاف در این حوزه باید در هیئت داوری سازمان رسیدگی شود. حال اگر دعوای مربوط به فعالان بازار سرمایه در دادگاه‌های دادگستری اقامه شود، قاضی مربوطه برابر ماده ۲۸ قانون آیین دادرسی مدنی باید اقدام به صدور قرار عدم صلاحیت کرده، پرونده را برای حل اختلاف به دیوان عالی کشور ارسال نماید.

الف) ساختار هیئت داوری

ماده ۳۷ ق.ب.ا.ب مقرر می‌دارد: «هیئت داوری متشکل از سه عضو می‌باشد که یک عضو توسط رئیس قوه قضائیه از بین قضات باتجربه و دو عضو از بین صاحب‌نظران در زمینه‌های اقتصادی و مالی به پیشنهاد سازمان و تأیید شورا به اختلافات رسیدگی می‌نماید. رئیس قوه قضائیه و سازمان با تأیید شورا علاوه بر نماینده اصلی خود، هریک عضو علی‌البدل تعیین و معرفی می‌نمایند تا در صورت غیبت عضو اصلی مربوط در هیئت داوری شرکت نماید. شرایط عضو

علی‌البدل همانند عضو اصلی می‌باشد». در انتصاب اعضای هیئت داورى آنچه بیش از گذشته مورد توجه قانون‌گذار قرار گرفته، تخصص افراد منتخب است. یکی از اعضای هیئت داورى قاضی باتجربه و متخصص در موضوعات حقوقی است و ریاست هیئت را همین شخص که نماینده رئیس قوه قضائیه شمرده می‌شود، برعهده دارد^۱ (سواد کوهی، ۱۳۸۸، ص ۱۲). دو عضو دیگر نیز در زمینه‌های اقتصادی و مالی دارای تخصص هستند. تمام این انتخاب‌ها در پاسخ به نیازهای بازار بورس است که شامل سرعت، دقت، و تخصص در امر رسیدگی به اختلافات این حوزه و اجرای عدالت است. افزون بر تخصص و تجربه، ازجمله اصول مهم دیگر اعضای هیئت یادشده، داشتن استقلال و بی‌طرفی نسبت به موضوع مورد رسیدگی و طرفین درگیر می‌باشد و این دو اصل دارای اهمیت فوق‌العاده‌اند، تا آنجا که در صورت نبود این دو اصل قانون‌گذار ضمانت اجرای رد دادرسی (مواد ۴۶۶ و ۴۶۹ قانون آیین دادرسی مدنی) و جرح داور (ماده ۲۳ آیین‌نامه قواعد و مقررات اتاق داورى ایران و بند یک ماده ۱۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی) را پیش‌بینی کرده است (واحد، معبودی نیشابوری، ۱۳۹۴، ص ۴۱۲-۳۹۳). مدت مأموریت هر عضو از هیئت داورى اعم از عضو اصلی یا عضو علی‌البدل برابر تبصره ۲ ماده ۳۷ ق.ب.ا.ب، دو سال است. انتخاب مجدد آن‌ها تا دو دوره دیگر مانعی ندارد. جلسات هیئت داورى هر هفته با حضور سه عضو اصلی و در غیاب عضو اصلی با حضور عضو علی‌البدل مربوطه تشکیل می‌شود و چنانچه حضور اصحاب دعوا، گواه، کارشناس... به تشخیص هیئت ضروری باشد، از سوی دبیرخانه هیئت به جلسه دعوت می‌شوند (قربانیان، ۱۳۸۸، ص ۱۲۷).

ب) اجرای رأی هیئت داورى

رأی هیئت داورى لازم‌الاجراست و اداره ثبت اسناد مکلف است که برابر مقررات اجرای اسناد رسمی، آن را اجرا کند (تبصره ۵ ماده ۳۷ ق.ب.ا.ب.). منظور از قطعی بودن آرای هیئت داورى این است که این آرا در هیچ مرجعی قابل اعتراض و رسیدگی مجدد نیست و مرجع ثانوی برای رسیدگی مجدد به آرای این هیئت وجود ندارد و از طرف دیگر رأی صادرشده لازم‌الاجراست. در صورتی که محکوم‌علیه رأی را با اختیار اجرا نکند، دبیرخانه هیئت داورى طی یک نامه به اداره اجرای اسناد رسمی سازمان ثبت اسناد و املاک، نسخه‌ای از رأی صادره را اعلام و محکوم‌له از طریق این واحد اقدام به اجرای رأی می‌نماید. مرجع یادشده اقدام به صدور برگ اجرائیه می‌کند و محکوم‌له می‌تواند اموال محکوم‌علیه را توقیف نماید (احمدپور، ۱۳۸۸، ص ۲۴).

۱. تبصره ۱ ماده ۳۶ ق.ب.ا.ب.

ج) قابلیت تجدیدنظر آرا

در خصوص قابل تجدیدنظر بودن آرای هیئت داورى بین حقوق دانان و صاحب‌نظران اختلاف وجود دارد. با تصریح قانون بازار اوراق بهادار (تبصره ۵ ماده ۳۷) بر قطعیت و لازم‌الاجرا بودن آرای هیئت داورى و تعیین نشدن مرجعی برای تجدیدنظر این آرا، دلیلی بر این اختلاف وجود ندارد و آرای این هیئت قابل تجدیدنظرخواهی نیست. امکان تجدیدنظر در حقوق ایران از طریق درخواست اعاده دادرسی نسبت به احکام بعضی از مراجع قضایی استثنایی با پاسخ منفی روبروست (شمس، ۱۳۸۴، ص ۴۷۱)، اما به‌نظر می‌رسد وقتی اعاده دادرسی نسبت به آرای قطعی دادگاه‌های عمومی، انقلاب، نظامی و دیوان عالی کشور که همگی دارای پایه قضایی‌اند پذیرفته شده است، این موضوع می‌بایست در خصوص آرای قطعی مراجع شبه قضایی نیز به طریق اولی اعمال شود، زیرا در غیر این صورت راه برای اعلام اشتباه نیز بسته شده، حقوق اشخاص در معرض خطر قرار می‌گیرد (میرزایی منفرد، ۱۳۸۷، ص ۱۰۱). قابلیت تجدیدنظر از آرای هیئت داورى بازار سرمایه نه تنها منطقی است، بلکه ضرورت هم دارد، زیرا هرچند تسریع در حل و فصل اختلافات از ابزارهای ضروری و تعیین‌کننده در کارآمدی بازار محسوب می‌شود، با توجه به خواسته‌های سنگین پرونده‌های طرح‌شده در هیئت داورى و احتمال وقوع خطا و قصور، تجدیدنظر از آرای این هیئت اقرب به صواب است و با توجه به مقتضیات بازار، قانون‌گذار می‌تواند به‌طور نسبی برخی از آرای هیئت را قابل تجدیدنظر بداند؛ به این صورت که آرای صادره در خصوص خواسته‌های با مبالغ معین، قطعی و لازم‌الاجرا، و آرای بالاتر از آن ارقام قابل تجدیدنظر در مراجعی باشد که تعیین‌کننده است، مثل «دیوان تجدیدنظر بازار سرمایه».

۲.۲. حقوق آمریکا

با وجود تمام اقدامات احتیاطی انجام‌شده برای سرمایه‌گذاری بی‌خطر، احتمال وقوع اختلاف وجود دارد. استفاده از روش‌های جایگزین حل اختلافات در حقوق آمریکا رویکرد جدیدی نبوده و دارای سابقه‌ای طولانی است. با وجود انتقاد و نگرانی از به‌کارگیری روش‌های حل اختلاف و به‌ویژه شیوه داورى به علت بی‌توجهی به قوانین، داشتن امتیازات خاص از جمله رسیدگی سریع و ارزان، استفاده از این شیوه را افزایش داده است. آرای متعددی در دیوان عالی آمریکا به نفع داورى صادر شده است و این آرا موانع موجود را برطرف کرده و در طول دهه گذشته به‌کارگیری این روش‌ها به‌طور چشمگیری افزایش یافته است (FINRA, 2011). قبل از طرح اختلاف در مرجع داورى یا مرجع قضایی، استفاده از روش میانجیگری اولین گام در روند حل اختلافات است. میانجیگری فرایند غیررسمی رسیدگی به اختلافات است. شخص میانجی فردی آموزش‌دیده و مستقل است و وظیفه او تسهیل مذاکرات بین طرفین اختلاف و یافتن راه

حل‌هایی است که طرفین درگیر آن را پذیرفته باشند. وجه تمایز میانجیگری با اشکال دیگر حل اختلاف از جمله داوری و دادخواهی این است که میانجی نمی‌تواند راه حل یا نظریات خود را تحمیل، و طرفین را وادار به سازش نماید. میانجیگری ساختار ساده‌ای دارد و ممکن است به صورت چهره به چهره یا با واسطه برگزار شود. اغلب روند میانجیگری ترکیبی از هر دو روش است و هدف مهم دستیابی به سازش طرفین اختلاف است. نکته مهم این است که برای حل اختلاف از طریق میانجیگری طرفین باید توافق‌نامه کتبی داشته باشند. امتیازات این شیوه قابل توجه است و برخی از این امتیازات شامل سرعت در حل و فصل اختلافات، کاهش هزینه، بهبود روابط، رفع سوء تفاهم‌ها است. حدود ۸۰ درصد اختلافات دادوستدها با بهره‌گیری از خدمات میانجیگری و حدود ۸ مورد از ۱۰ مورد اختلافات در عرض چند هفته تا چند ماه از توافق رسمی ارجاع اختلاف به میانجیگری حل و فصل می‌شوند (sec.gov, 2014).

۱.۲.۲. داوری

فعالان در بازار سرمایه ترجیح می‌دهند به جای طرح اختلافات خود در دادگاه و تصمیم‌گیری در موضوع اختلاف از سوی قاضی و هیئت منصفه، دعاوی خود را با نظارت مراجع خودانتظام (Self Regulatory Organization (SROs)) بازار در انجمن‌های داوری مطرح کنند. طرفین دعوا به‌طور مشترک داور یا داورانی را از افراد مستقل و آشنا با زمینه اختلاف انتخاب می‌کنند. داوری و روش‌های موجود حل اختلاف در نظام حقوقی ایالات متحده آمریکا قدمتی بالغ بر ۲۰۰ سال دارد و استفاده از شیوه داوری در موضوعات حقوق خصوصی و عمومی و سایر موضوعات حقوقی با ارجاع دعاوی مربوط به بازار بورس و اوراق بهادار به داوری آغاز شد و به دعاوی حقوق مالکیت فکری، حقوق کار و غیره تسری یافت (طباطبایی‌نژاد، ۱۳۹۴، ص ۲۸۴). داوری در بازار سرمایه آمریکا پس از صدور حکم دیوان عالی آمریکا در دعوی شرسون علیه مک ماهون (Shearson/American Express v. McMahon, 482 U.S. 220 (1987)) رایج شد (supreme.justic, 2011). داوری از شیوه‌های سریع و ارزان حل اختلافات پیچیده است. قوانین خاصی حاکم بر روند داوری است و این قوانین را دولت فدرال و دولت‌های ایالتی تصویب کرده‌اند. بهره‌مندی از داوری در کنار دیگر شیوه‌های حل اختلاف همچون سازش و میانجیگری سبب شده است بسیاری از اختلافات این حوزه بدون نیاز به طرح در مراجع قضایی با کمترین هزینه - که از مهم‌ترین عوامل جایگزینی شیوه داوری به جای دادرسی دولتی است - حل و فصل شوند (Bondi, 2010- finra.org.2011).

داوری در فینرا. بخش انتظامی صنعت مالی موسوم به فینرا (Financial Industry Regulatory Authority) در جولای ۲۰۰۷ از طریق ادغام انجمن ملی معامله‌گران اوراق بهادار

(National Association Of Securities Dealers (NASD)) و کمیته تنظیم بازار بورس نیویورک ((New York Stock Exchange (NYSE)) تشکیل شد و به‌عنوان بزرگترین سازمان خودانتظام صنعت اوراق بهادار بر حدود ۹۰ درصد از داورهایها نظارت دارد. کاهش چشمگیر زمان رسیدگی و حل و فصل اختلافات در مقایسه با رسیدگی در محاکم قضایی از بزرگترین امتیازات داورى است. این مدت به‌طور متوسط بین ۱۰ تا ۱۴ ماه متغیر است.

الف) نحوه پذیرش داوران

داوران عضو فینرا از تمام طبقات جامعه و سراسر کشور هستند. این اشخاص پس از ثبت نام و دیدن آموزش‌های لازم باید در آزمون داورى فینرا شرکت کنند و در صورت قبولی به‌عنوان داور تأیید می‌شوند. برخی از داوران فینرا در صنعت اوراق بهادار فعالیت می‌کنند و برخی دیگر ممکن است خانه‌دار، سرمایه‌گذار، پزشک و... باشند. موضوع مهم این است که داور باید فردی مستقل و آگاه به موضوع اختلاف باشد. داوران کارمند فینرا نیستند؛ هرچند برای خدمات خود حق‌الوکاله دریافت می‌کنند.

ب) فرایند رسیدگی

فینرا خدمات داورى را برای تمام بورس‌هایی که عضو فینرا هستند و از طریق موافقت‌نامه‌های داورى شیوه داورى را انتخاب کرده‌اند، ارائه می‌نماید. افزون بر استفاده از داورى، سرمایه‌گذاران می‌توانند در صورت احتمال وقوع تقلب، جعل و فعالیت‌های غیرقانونی و غیراخلاقی، شکایت خود را به اداره بررسی شکایات فینرا تقدیم نمایند. این مرکز بررسی‌های لازم را انجام و در صورت صحت مدعا به شرکت‌های کارگزاری یا کارگزاران هشدار لازم را می‌دهد. همچنین ممکن است سرمایه‌گذاران شکایات خود را نزد مقامات صلاحیت‌دار مانند کمیسیون بورس و اوراق بهادار، کمیسیون اوراق بهادار ایالتی یا یکی از سازمان‌ها که در فهرست سازمان‌های خودانتظام (SRO) ثبت شده‌اند، مطرح نمایند. پس از طرح شکایت و انجام تحقیقات لازم، در صورت اثبات تخلف، توبیخ، جریمه و تعلیق فرد متخلف صورت می‌گیرد. طرح و رسیدگی اختلاف در نهاد داورى فینرا شامل مراحل زیر است (finra, 2012):

مرحله اول، تشکیل پرونده (تکمیل فرم اظهارنامه). در صورتی که سرمایه‌گذار (مشتری) نتواند روابط بین خود و کارگزارش را اصلاح کند، ممکن است اقدام به استفاده از شیوه داورى نماید و برای این کار در ابتدا باید از طریق وب سایت فینرا پرونده‌ای تشکیل دهد و فرم اظهارنامه دفتر حل اختلافات فینرا را تکمیل کند. مطالبی که باید در این فرم قید شود، نخست بیان موضوع اختلاف است؛ یعنی خواهان باید به‌طور دقیق آنچه را که اتفاق افتاده است

توصیف نماید و موضوع اختلاف به وضوح، صادقانه و با جزئیات بیان شود. دوم، معرفی طرف‌های درگیر و سوم، تعیین مبلغ خواسته است. ارائه سند موافقت‌نامه داوری از شرایط لازم رسیدگی داوری است و فرایند داوری بدون آن آغاز نخواهد شد. قلمرو رسیدگی داوران محدود به این موافقت‌نامه است. ارائه مدارک و مستندات و پرداخت هزینه دادرسی و حق الزحمه داوران نیز باید در این مرحله انجام شود. هنگامی که اظهارنامه به دفتر فینرا واصل شد، نسخه‌ای از آن برای طرف اختلاف ارسال می‌شود. فرد مخاطب باید پاسخ خود را که شامل حقایق مربوط به اختلافات و دفاعیات او در خصوص موضوع اختلاف است، در مهلت قانونی به دفتر فینرا ارسال نماید. برای خواسته‌هایی که مبلغ آن‌ها تا پنجاه هزار دلار است این مهلت ۲۰ روز است و برای مبالغ بالاتر مهلت پاسخگویی ۴۵ روز است. در این مرحله فینرا پاسخ ارسالی را بررسی می‌کند و خواهان را در جریان پاسخ خوانده قرار می‌دهد (Astarita, 2008).

مرحله دوم، انتخاب داوران. پس از تشکیل پرونده و انجام امور مقدماتی، طرفین درگیر باید داور یا داوران خود را از بین فهرست داوران موجود در رایانه و به صورت اتفاقی انتخاب نمایند. تعداد داوران بر اساس مبلغ خواسته بین ۱ تا ۳ نفر متغیر است. دعوای مطرح‌شده بر اساس مبلغ خواسته به دعوای اختصاری و عادی تقسیم می‌شوند. دعوای که میزان خواسته آن‌ها بیست و پنج هزار دلار یا کمتر باشد، دعوای اختصاری شمرده شده، معمولاً از سوی یک داور عمومی (غیرمرتبط با بازارهای اوراق بهادار)^۱ بدون تشکیل جلسه دادرسی و صرفاً با مطالعه مطالعه اظهارات کتبی و مدارک ارسال‌شده از سوی طرفین اختلاف رسیدگی می‌شود. ممکن است هریک از طرفین درخواست رسیدگی حضوری را مطرح کنند. در مواردی که ادعای عنوان‌شده بالغ بر بیست و پنج هزار تا صد هزار دلار باشد، جلسه دادرسی به صورت حضوری برگزار می‌شود و حضور طرفین الزامی است. به‌طور کلی در این دعوای نیز یک داور عمومی به دعوا رسیدگی می‌کند؛ مگر اینکه طرفین تقاضای رسیدگی به موضوع اختلاف را از جانب سه داور داشته باشند که در این صورت ترکیب داوران شامل یک داور متخصص (مرتبط با صنعت اوراق بهادار) و دو داور عمومی است. در دعوای‌ای که خواسته آن‌ها بیش از صد هزار دلار باشد، اعضای هیئت داوری شامل دو داور عمومی و یک داور متخصص است. البته به درخواست طرفین این ترکیب قابل تغییر است (Astarita, 2008). پس از این مرحله، تبادل لوابیح و اسناد و اطلاعات میان طرفین اختلاف در خصوص موضوع اختلاف و اوراق بهادار صورت می‌گیرد.

مرحله سوم، رسیدگی و صدور رأی. این مرحله، مرحله نهایی دادرسی است. در این مرحله طرفین اختلاف در جلسه رسیدگی حضور می‌یابند. آن‌ها باید ۲۰ روز پیش از جلسه

۱. بند p کد ۱۳۱۰.

دادرسی اسناد و مدارک خود را در اختیار داوران قرار دهند. جریان رسیدگی کاملاً شبیه به محاکمه در یک دادگاه ایالتی یا فدرال است. در آغاز جلسه، خواهان به‌طور مختصر خواسته خود را مطرح کرده، اسناد و مدارک خود را به داوران ارائه می‌دهد، سپس به خواننده فرصت دفاع و ارائه مدارک و مستندات داده می‌شود. در صورت وجود شاهد یا شاهدان، در ابتدا باید سوگند یاد کنند و سپس شهادت آن‌ها شنیده می‌شود. پس از شنیدن اظهارات طرفین و روشن شدن حقایق، داوران صورت جلسه‌ای تنظیم می‌کنند و ظرف ۳۰ روز از تاریخ برگزاری جلسه رسیدگی، رأی صادر و سپس پرونده بایگانی می‌شود. ممکن است نیاز به برگزاری جلسات متعددی باشد. هر جلسه حداکثر تا ۴ ساعت طول می‌کشد؛ معمولاً دو جلسه در یک روز، و گاهی جلسات در روزهای متوالی برگزار می‌شود. در صورت تعدد داوران رأی اکثریت ملاک خواهد بود. پس از صدور حکم، محکوم‌علیه باید ظرف ۳۰ روز از تاریخ صدور رأی، آن را اجرا و خسارت را پرداخت نماید. در صورت اجرا نشدن حکم، محکوم‌علیه از ادامه فعالیت در صنعت اوراق بهادار معلق یا اخراج می‌شود (Astarita, 2008).

نتیجه

باوجود اقدامات صورت گرفته برای سازماندهی بازار سرمایه، ازجمله تصویب قانون جدید، بازار سرمایه کشور هنوز با مشکلات بسیاری روبروست. جامع و مانع نبودن قوانین حاکم بر بازار و خلأ وجود قانون آیین دادرسی شفاف متناسب با ماهیت بازار کاملاً محسوس و مشهود است. باوجود اینکه صلاحیت مراجع تخصصی بازار محدود به تخلفات انضباطی و اختلافات فعالان بازار است و رسیدگی به جرایم ارتكابی در این حوزه در صلاحیت مراجع قضایی است، اما مراجع یادشده سهم بزرگی را در ساماندهی اختلافات بازار دارند و مدیریت و تفکیک دقیق و کامل بین صلاحیت‌های ارکان رسیدگی کننده به دعاوی و اختلافات بازار ازجمله صلاحیت هیئت داور و هیئت مدیره بورس موضوع ماده ۴۳ ق. ب. ا. ب.، برای رفاه حال مراجعان و قاطعیت قانون ضروری است. نکته دیگر قطعی و لازم‌الاجرا بودن آرای داور است که به نظر موجه نیست، زیرا هرچند اعضای این هیئت مجموعه کاملی از افراد باتجربه و متخصص در امور حقوقی و اقتصادی هستند و احتمال خطا و اشتباه در رسیدگی و صدور رأی کم است، اما با توجه به پرونده‌های سنگین مالی که در این هیئت رسیدگی می‌شود، منطقی است که تجدیدنظر از آرا حداقل برای مبالغ بیش از مبلغ معینی امکان پذیر باشد. مرجع داور در بازار سرمایه آمریکا به معنای مصطلح داور است و چون اصولاً داوران انتخابی دارای تخصص و تجربه لازم در پرونده‌ها هستند، این مرجع با اقتضات بازار سرمایه تناسب لازم را دارد. در این راستا می‌توان از تجارب این کشور که دارای تجربه قابل توجه و موفق در این حوزه است،

استفاده کرد.

منابع و مأخذ

الف) فارسی

۱. احمدپور، احمد (۱۳۸۸)، هیأت داوری، ماهنامه بورس، شماره ۸۳، ص ۲۶-۳۱.
۲. جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۸۱)، ترمینولوژی حقوق، گنج دانش، تهران.
۳. سوادکوهی، سام (۱۳۷۹)، تولد داوری اجباری یا مرحله‌ای از دادرسی، ماهنامه دادرسی، سال چهارم، شماره ۲۲، ص ۲۰-۱۴.
۴. شمس، عبدالله (۱۳۸۸)، آیین دادرسی مدنی دوره بنیادین، جلد دوم، تهران: دراک.
۵. شمس، عبدالله (۱۳۸۴)، آیین دادرسی مدنی، جلد سوم، تهران: دراک.
۶. طباطبائی‌نژاد، سید محمد (۱۳۹۴)، داوری تجاری بین‌المللی و چالش اعمال قواعد آمره؛ مطالعه موردی داوری در حقوق رقابت، مطالعات حقوق تطبیقی. دوره ۶، شماره ۱. ص ۲۷۷-۳۰۰.
۷. عبدی پورفرد، ابراهیم؛ پارساپور، محمدباقر؛ رجبزاده، علی‌رضا (۱۳۸۹)، ماهیت حقوقی و صلاحیتهای هیأت داوری بازار اوراق بهادار، مجله پژوهشهای حقوقی، ش ۱۷، ص ۴۳۶-۴۰۹.
۸. قربانی لاچوانی، مجید (۱۳۸۵)، بررسی تطبیقی بازار اوراق بهادار ایران و آمریکا، رساله دکتری. دانشگاه تربیت مدرس.
۹. قربانیان، حسین (۱۳۸۸)، فرآیند رسیدگی به اختلافات فعالان بورس، ماهنامه کانون، شماره ۱۱۲، ص ۱۴۲-۱۱۵.
۱۰. کدخدایی، حسین (۱۳۷۸)، مبانی مقررات بازار سرمایه، بیمه مرکزی ایران، تهران.
۱۱. کریملو، وجیهه (۱۳۸۹)، داوری بازار اوراق بهادار در نظام حقوقی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده. دانشگاه علامه طباطبایی.
۱۲. گلدوزیان، ایرج (۱۳۸۵)، حقوق جزای عمومی ۱، تهران: دانشگاه تهران.
۱۳. مهدی‌پور، حمید (۱۳۸۵)، گزارش نشست قضایی استان، ماهنامه قضاوت، شماره ۴۳، ص ۲۶-۲۳.
۱۴. مهرابی‌پور، لیلا (۱۳۸۸)، نگاهی به فعالیت هیأت داوری، بورس، شماره ۱۳۸۸، ص ۳۲-۲۲.
۱۵. میرزایی‌منفرد، غلامعلی (۱۳۷۸)، ساز و کارهای حل و فصل اختلافات در بازار با مطالعه تطبیقی، تهران: شرکت اطلاع‌رسانی بورس تهران.

۱۶. واحد، شقایق و معبودی نیشابوری، رضا (۱۳۹۴)، استقلال و بی‌طرفیِ داور؛ ترادف یا تمایز (مطالعه تطبیقی در داوری تجاری بین‌المللی) مطالعات حقوق تطبیقی. دوره ۶، شماره ۱، ص ۳۹۳-۴۱۲.

۱۷. یمرلی، صالح (۱۳۸۹)، داوری اختلافات در بازار اوراق بهادار، مجله پژوهش‌های حقوقی، شماره ۱۷، ص ۴۰۹-۳۹۷.

(ب) خارجی

18. Astarita, J. (2008). Overview of the Securities Arbitration Process. Available at: www.seclaw.com
19. Bondi, J. (2010), *Exploring Arbitration as an Alternative to Litigation*, *Harvard Journal of Law and Public Policy*, Vol. 33, pp. 607-638 <http://papers.ssrn.com>
20. www.finra.org/ArbitrationMediation/Parties/Overview/Overview of
21. Dispute Resolution Process 2011-<http://www.finra.org/arbitration-and-mediation/information-for-arbitrators>
22. www.sec.gov/rules/sro/finra/2012/34-66442.pdf
23. www.supremecourt.gov/opinions/12pdf/12133_19m